

Микола Стопчак

Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

доктор історичних наук, професор (Україна)

e-mail: stopchak_mv@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2335-2215>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/M-7241-2016>

Політика Польщі та Румунії щодо інтернованої Армії УНР (1921 – 1924): інтерпретації радянської історіографії

Анотація. Метою статті є комплексний аналіз літератури радянського періоду щодо політики керівництва Польщі та Румунії стосовно інтернованої у таборах цих країн Армії Української Народної Республіки. **Методологічну основу дослідження становлять** принципи історизму, об'єктивності, системності та спадкоємності, які передбачають виявлення та всебічне вивчення джерельного масиву з урахуванням історичного контексту його формування. При розв'язанні поставлених завдань використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: історіографічного аналізу та синтезу, історико-порівняльний, хронологічний, ретроспективний та ін. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що у ній на основі комплексного підходу проаналізовано стан вивчення в радянській історіографії політики керівництва Польщі та Румунії протягом 1921 – 1924 рр. щодо інтернованої Армії УНР, з'ясовано концептуальні підходи та прийоми, що використовувались радянськими істориками для реконструкції цієї політики. **Висновки.** Аналіз праць радянських істориків засвідчив, що вони екстраординарно висвітлювали мотиви, якими керувались Польща та Румунія, надаючи притулок інтернованим українським воякам. Ці країни визначалися як сателіти великих імперіалістичних держав, залежні від них у фінансово-економічному і військово-політичному плані, які використовувались у якості опорних баз політичного бандитизму. Незважаючи на значну насиченість фактологічним матеріалом, праці радянських істориків не дали об'єктивного висвітлення еволюції політики урядових кіл Польщі та Румунії щодо інтернованої Армії УНР. Так званий класовий принцип, якого вони були змушені суворо дотримуватись, зумовлював розгляд цього питання лише в контексті боротьби радянської влади із «світовим імперіалізмом», який у своєму прагненні побороти соціалістичний лад в Радянській державі намагався використати інтерноване українське вояцтво. Факти, що стосувались даної проблеми, підбиралися радянськими істориками тенденційно, оцінювалися апологетично. Низка аспектів цієї проблеми взагалі опинилися поза їх увагою.

Ключові слова: уряди Польщі та Румунії, радянська історіографія, історіографічний процес, інтернована Армія УНР, українська військова еміграція.

Постановка проблеми. Після підписання у жовтні 1920 р. прелімінарної мирної угоди між Польщею і Радянською Росією, Армія УНР залишилась наодинці з Червоною армією у боротьбі за незалежну Україну. Незважаючи на героїзм, Українська Армія 21 листопада 1920 р. під тиском переважаючих більшовицьких військ була змушена перейти на територію Польщі та Румунії, після чого її особовий склад був роззброєний та інтернований. Так на території обох країн опинилась у таборах багатотисячна армія, що потребувала від їх керівництва розробки щодо неї відповідної політичної лінії. Але як показали подальші події, ця лінія не була сталою. На поведінку польського та румунського керівництва впливали як внутрішні чинники, так і зовнішні. Під їх впливом ця політика зазнавала значних коливань, завершившись зрештою повним розформуванням таборів для інтернованих у 1923 – 1924 рр.

Варто зазначити, що за роки незалежності вітчизняними істориками створено чимало наукових праць, у яких висвітлюється політика польського та румунського керівництва щодо української військової еміграції, зокрема інтернованої протягом 1921 – 1924 рр. у таборах цих країн Армії УНР. Проте їх аналіз засвідчує, що попри значне просування у дослідженні зазначеної теми, вітчизняні фахівці ще не повною мірою позбулись впливу радянської історіографії. Мають місце спроби запозичувати з неї застарілі, заідеологізовані оцінки і висновки, що призводить до перекозів реальної картини політики Польщі та Румунії щодо інтернованої Армії УНР. На наявність певних проявів «синдрому комунізації істориків» при висвітленні багатьох проблем української історії, зокрема і доби Визвольних змагань, звернув увагу знайомий фахівець у галузі історіографії проф. Я. Калакура. Дослідник, зокрема, зазначає, що деякі вітчизняні історики все

ще продовжують сповідувати марксистську ідеологію, глорифікують радянську дійсність. «Розчулені ностальгією за минулим, – пише автор, – вони нерідко продовжують плисти за радянськими сценаріями, заперечуючи більшовицьку окупацію України, голодомор, масові репресії, замовчуючи масштаби українського національно-визвольного і опозиційного рухів». [Калакура, 2015 : 170].

Аналіз джерел та останніх досліджень. Слід наголосити, що у сучасній вітчизняній історичній науці відсутні праці, які б комплексно аналізували публікації радянських авторів із зазначеної проблеми як історичне джерело. Як правило, вітчизняні фахівці обмежуються у своїх працях лише короткими історіографічними сюжетами, у яких резюмують крайній суб'єктивізм радянських істориків при висвітленні «таборового» періоду української військової еміграції [Вагіна, 1999 : 4–6; Колянчук, 2000 : 13–17; Павленко, 1999 : 12–24; Срібняк, 2000 : 10–28; Футала, 2011 : 5–8; 10, Зашкільняк, 2005 : 94]. «Фактографічний матеріал майже в усіх публікаціях радянської історіографії з досліджуваної теми добирався однобічно, а трактувався відверто апологетично, – зазначає, зокрема, І. Срібняк. – Очевидно, що така налаштованість також не сприяла зваженій науковій розробці досліджуваної теми». (Срібняк, 2000 : 27). Водночас, сучасні історики ні в 90-ті рр. XX ст., ні на початку XXI ст. не вдаються до детального аналізу радянської історіографії при висвітленні багатьох конкретних аспектів історії української військової еміграції, зокрема, політики польського та румунського керівництва щодо інтернованої армії УНР. Цей факт підтверджують нечисленні публікації, які мали на меті узагальнити стан розробки вітчизняними фахівцями таборового періоду Армії УНР. Одна з таких публікацій – стаття Я. Дмитрієвої «Проблема інтернованих вояків УНР: стан наукової розробки теми в сучасній українській історіографії» (2015 р.). Дослідниця при написанні статті піддала аналізу роботи В. Верстюка, О. Фуртеса, В. Власенка і О. Сапсая, М. Мандрика, П. Натискача й І. Ковальчука, Л. Скорич, В. Футала та ін., що вийшли друком у перше п'ятнадцятиріччя XXI ст. Аналіз засвідчив, що у них також, як і в 90-ті рр. XX ст., радянська історіографія еміграційного періоду Збройних Сил УНР характеризується лише загальними фразами – як найбідніша, необ'єктивна, така що поверхнево торкалася історії інтернованих вояків Армії УНР лише з позицій класової боротьби (Дмитрієва, 2015 : 201, 202). Не змінилася ситуація, на наш погляд, і на сьогодні. Безумовно, позитивним є той факт, що до поглибленого дослідження таборового періоду Армії УНР знову повернувся І. Срібняк. Дослідник, запровадивши до наукового обігу значний обсяг нової джерельної інформації, вдався протягом 2017–2018 рр. до комплексного відтворення історії функціонування окремих таборів інтернованих Військ УНР на території Польщі та Румунії, підготувавши низку ґрунтовних статей [Срібняк, 2017а; 2017б; 2017с; 2017д; 2018а; 2018б; 2018с; 2018д]. Але історіографічний аналіз праць радянських істориків з досліджуваної проблеми у його працях відсутній. Це стосується й статті В. Виздрика і В. Пехіва, присвяченої аналогічній проблемі [Виздрік & Пехів, 2018 : 90–91].

Мета статті. Недостатнє вивчення теми в сучасній вітчизняній історіографії зумовило її вибір як об'єкту наукового аналізу. Автор поставив за мету комплексно проаналізувати науковий доробок радянських істориків щодо політики Польщі та Румунії по відношенню до інтернованої у польських та румунських таборах Армії УНР і на цій основі з'ясувати основні тенденції і складові концепції радянської історіографії із зазначеної теми.

Виклад основного матеріалу. Наявність на теренах Польщі та Румунії інтернованої Української Армії сприймалась керівництвом Радянської Росії як потенційна серйозна загроза своїй владі. Тому радянська історична наука як інструмент ідеологічного впливу була залучена до підготовки матеріалів відповідної спрямованості із зазначеної проблеми. Так, вже у 1921 р. у Харкові досить оперативно, з огляду на економічну скруту, вийшло з друку два збірники дипломатичних документів та історичних матеріалів, які, за визначенням їх авторів, повинні були охарактеризувати стан радянсько-румунських та радянсько-польських стосунків, перспективи їх розвитку [Советская Украина и Польша, 1921; Советская Россия – Украина и Румыния, 1921]. Насправді, укладачі збірників мали на меті зовсім інше, а саме: показати недружню, з погляду радянського керівництва, позицію щодо Радянської держави польського та румунського керівництва, яке, після укладання Ризького миру 1921 р., продовжувало таємно підтримувати антирадянську діяльність української військової еміграції. При цьому всіляко доводиться, що Польща не була самостійним гравцем на зовнішньополітичній арені, а діяла під значним впливом «французької імперіалістичної дипломатії», яка протегувала всім антирадянським силам. Серед цих сил більшовицьку владу найбільше непокоїла українська військова еміграція, в якій, на думку більшовиків, емігрантський уряд С. Петлюри бачив важливий інструмент для досягнення своєї головної мети – «викликати нову війну між Польщею і Україною» [Советская Украина и Польша, 1921 : 30] і на цій хвилі знову повернути собі владу на українських землях. Тому більш ніж два десятки нот протесту, радіотелеграм, наведених у збірнику «Радянська Україна і Польща», якими обмінялися польська та радянська сторона за період з листопада 1920 р. по листопад 1921 р., пронизані однією ідеєю – показати, на переконання більшовицької

України, дворушницьку позицію польської влади, спрямовану на зрив мирного договору між обома державами. Так, вже у квітні 1921 р. у ноті голови Раднаркому і наркома закордонних справ УСРР Х. Раковського голові уряду Польщі князеві Сапезі висловлювався протест «проти підтримки, що надається, і толерантності цивільних і військових органів польської влади, що виявляється до українських заколотницьких організацій», і висловлювалась впевненість, що «польський уряд покладе кінець тарнівському «уряду Української Народної Республіки» і всім її цивільним і військовим організаціям, які існують, незважаючи на явне порушення другої статті прелімінарного договору» [Советская Украина и Польша, 1921 : 30]. У наступному місяці уряду Польщі була спрямована ще одна подібна нота [Советская Украина и Польша, 1921 : 32, 33]. Але якщо у перших нотах тон щодо діяльності української військової еміграції у Польщі був дещо стриманим, то у наступних, що мали місце у вересні – жовтні 1921 р., вимоги більшовицького уряду України стають більш жорсткими і нетерпимими. Так, у ноті Х. Раковського міністру закордонних справ Польщі Скірмунту від 30.10.1921 р., тобто умовах розгортання Другого Зимового походу і посилення повстанського руху в Україні, висувається категорична вимога до польського уряду «...негайного роззброєння і розпорошення сформованих на його території банд, негайної і остаточної ліквідації організацій Петлюри і Савінкова і суворого покарання для всіх винних в цих злочинах осіб, залишаючи за собою право на відшкодування всіх збитків» [Советская Украина и Польша, 1921 : 50]. Така ж тональність притаманна й наступній ноті – повноважного представника УСРР в Польщі А. Шумського на ім'я Скірмунта, яка датується 13 листопада 1921 р. У ній радянська сторона заявляє, що Україна є миролюбною країною, що прагне розмовляти з польським керівництвом не про «бандитські напади на свою територію і безперервне гвалтування мирного договору польською владою», а про «зміцнення добросусідських відносин і встановлення міцних і живих економічних зв'язків між обома республіками». А для цього у ноті від польської влади вимагалось: «рішуче і повністю ліквідувати петлюрівську організацію на польській території з усіма її органами; ліквідувати табори інтернованих петлюрівців як головні вогнища цієї злочинної організації; вжити рішучих заходів з метою недопущення у подальшому на польській території злочинної діяльності ватажків і керівників цієї організації і суворого покарання всіх посадових осіб Польської Республіки, винних у сприянні петлюрівській організації і її бандам» [Советская Украина и Польша, 1921 : 66–67].

Аналогічна тональність характерна й для документів, розміщених у збірнику, присвяченому радянсько-румунським відносинам. При цьому документи підбирались так, щоб представити Румунію як сторону, яка визнає, що дала притулок силам, вороже налаштованим щодо Радянської Росії та України. Так, у збірнику наведена радіограма від 16 грудня 1920 р. міністра закордонних справ Румунії Т. Іонеску на ім'я міністра закордонних справ РСФРР Г. Чичерина, у якій доповідалось: «Ми роззброїли та інтернували 440 солдатів і офіцерів (Армії УНР – М.С.). Ми забрали 4 гармати і 50 коней. Ми зробили це згідно вашого прохання і нашого рішення, про яке ми Вас неодноразово ставили до відома» [Советская Россия – Украина и Румыния, 1921 : 44].

Про сприяння румунського керівництва антирадянським силам мали свідчити й наведені у збірнику листи Генерального штабу Армії УНР до української дипломатичної місії в Софії, у яких містилось завдання допомогти переправленню членів української військової організації «Січ» з Болгарії до Румунії з метою поповнення збройних формувань генерала А. Гулого-Гуленка [Советская Россия – Украина и Румыния, 1921 : 86]. Звісно, періодичне визнання румунського дипломатією окремих фактів перебування на її території військових формувань Армії УНР було вимушеним, оскільки в умовах радянсько-румунського протистояння на початку 20-х рр. XX ст. румунське керівництво не могло не рахуватися з перебуванням на його кордонах Червоної Армії, яка мала досить значну військову потугу. Але такі зізнання давали радянському керівництву постійні приводи зображувати Румунію країною, яка задля збереження за собою незаконно захоплених українських територій була готова опертися й на «злочинців – інтернованих вояків Армії УНР».

У 20-х рр. XX ст. вийшла низка праць, переважно мемуарного характеру, які належали колишнім партійним та військовим керівникам Радянської держави, що боролись проти повстансько-партизанського руху в Україні – Р. Ейдеману, М. Лацису, К. Шефу, В. Примакову та ін. У них діяльність повстанців кваліфікувалась не інакше, як спроби «бандитських груп», які залишились на терені України після втечі за кордон петлюрівців, перешкодити соціалістичному будівництву в Україні. При цьому всіляко доводилось, що дії повстанців спрямовувались «петлюрівськими центрами», яких взяли під своє крило вороже налаштовані до Радянської влади Польща та Румунія.

У 30-х – 40-х рр. XX ст. нерадянські режими, зокрема і Директорія, яка разом з Армією УНР опинилась після поразки Визвольних змагань в еміграції, радянськими істориками практично не вивчались. Як виняток, можна назвати статтю І. Премислера «Розгром бандитизму

на Україні» (1940 р.). Але Директорія у ній згадується в традиційній для радянській історіографії тональності: це орган націоналістів, який, опинившись за кордоном, вдався до організації «бандитських виступів» проти Радянської влади в Україні, використовуючи при цьому залишки своїх збройних сил, інтернованих у польських та румунських таборах. І. Премислер будь за що намагається довести, що ці виступи знаходили всіляку підтримку вороже налаштованих до Радянської України імперіалістичних держав. «За вказівкою Антанти, – пише він, – в Польщі створювались блоки всіх контрреволюційних організацій – від петлюрівських до монархістських, формувалися штаби для організації змов і заколотів на Україні. З Польщі розсилалися директиви контрреволюційним націоналістичним організаціям, що окопалися на радянській території. Залишки розбитих банд, пробираючись через кордон, що слабо охоронявся, у Румунію та Польщу, заходили там притулок, знову озброювались і відправлялися на Україну для продовження розбою і безчинств» [Премислер, 1940 : 34]. Лише у 1949 р. вийшла з друку праця А. Лихолата «Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії на Україні», яка у більш стислому вигляді під іншою назвою – «Розгром націоналістичної контрреволюції на Україні (1917 – 1922)» була перевидана у 1954 р. Проте у ній історія інтернованих українських вояків практично не висвітлюється. Про них лише побіжно згадується із застосуванням лайливої радянської риторики в заключних рядках праці. «Вцілілі петлюрівські бандити, – пише А. Лихолат, – втекли під захист імперіалістичних держав Заходу. За кордоном вони ні на хвилину не припиняли своєї підлої, ворожої роботи, не переставали мріяти про повалення радянської влади і відновлення на Україні буржуазного ладу. Деяким з петлюрівських виродків вдалося проникнути назад на Україну з метою організації, за завданням іноземних розвідок, підпільних контрреволюційних націоналістичних організацій і шпигунсько-диверсійних банд» [Лихолат, 1954: 212].

Взагалі, варто зазначити, що історіографічний процес у повоєнний період був позначений гострим ідеологічним протистоянням між радянською та українською зарубіжною історіографією, зокрема і з досліджуваної проблеми. Зокрема, у 60–70-ті рр. ХХ ст. радянські історики підготували низку праць, у яких прямо або опосередковано торкалися політики держав – країн осідку щодо інтернованих вояків Армії УНР. Важлива риса таких праць – вкрай необ'єктивне висвітлення мотивів, якими керувались Польща, Румунія та ін. країни, надаючи притулок інтернованим українським воякам. Ці країни визначалися як сателіти великих імперіалістичних держав, які використовувались як опорні бази політичного бандитизму. Так, В. Шишкін у своїй монографії «Чехословацько-радянські відносини в 1918–1945 роках» зазначивши, що зовнішня політика Чехословаччини щодо Радянської Росії мала в цілому недружній характер, наголошував, що незмінним фактором, який визначав цю політику, була класова ненависть буржуазії до першої в світі соціалістичної держави [Шишкін, 1962 : 258]. У зазначеній та інших працях такого плану Польща, Чехословаччина, Румунія обвинувачувались у загарбницьких планах щодо українських земель, у реалізації яких нібито значна роль відводилась інтернованим воякам колишньої Армії УНР. «У 1921 р. Польща, Румунія, Фінляндія озброювались за рахунок Антанти і готували напад на Радянську республіку, – пише, зокрема, І. Трифонов. – Польські земельні магнати і капіталісти мріяли про створення «великої Польщі», що включала до свого складу Білорусію і всю Правобережну Україну на чолі з Києвом ... Агресивні антирадянські задуми виношувала й боярська Румунія» [Трифонов, 1964 : 45]. «Націоналістичний прапор активно використовувався ставлениками міжнародної реакції для війни проти соціалізму», – стверджує, праці «На утриманні реакції» Р. Симоненко, а «націоналістична контрреволюція швидко перетворилась на один з опорних пунктів» цієї боротьби [Симоненко, 1977 : 28]. Йому вторять автори колективної монографії «Кожне слово, кожен крок їх – зрада». «Кому тільки не служили, чиї тільки інтереси не підпирали українські буржуазні націоналісти! – пишуть вони. – З буржуазно-націоналістичних покидьків вербували собі агентуру російський царизм і австро-угорська монархія, польська дефензива і румунська сигуранца» [Возняк & Гох & Хвостін, 1979 : 19].

Суцільному викриттю «підривної діяльності міжнародного імперіалізму», який спирався на закордонну українську еміграцію, присвячена монографія В. Чередниченка «Анатомія зради». «Складову частину антирадянської еміграції, – пише він, – становили залишки буржуазно-націоналістичної контрреволюції. Вона складалася з десятків тисяч запеклих ворогів диктатури пролетаріату. Львів і Варшава, Берлін і Прага, Відень і Париж стали центрами зосередження буржуазно-націоналістичної верхівки, тісно пов'язаної з пошарпаними військовими кадрами, що перебували на вимогу Радянської влади у спеціально для них створених польських, румунських та чехословацькими властями таборах» [Чередниченко, 1978 : 14]. Автор всіляко намагається довести, що особливу активність у використанні військової еміграції для боротьби з Радянською Україною виявляли держави, розташовані на її західних кордонах, зокрема, Польща та Румунія. «Польща, – твердить І. Чередниченко, – аж до початку Другої світової війни була «головним плацдармом підготовки підривних дій петлюрівщини проти СРСР», нерідко сама їх

.....
інспіруючи» [Чередниченко, 1978: 18]. Що стосується королівської Румунії, то вона, пише І. Чередниченко, не лише схвалювала «збройні виступи петлюрівщини проти Радянської України», а й надавала «емігрантській контрреволюції» значну допомогу «В спеціальних таборах Орадея-Маре, Брашові та інших відбувалось офіційно дозволене румунським урядом військове навчання петлюрівських формувань. Відпрацьовувалась тактика ведення групового одиночного бою, вивчалася зброя, проводилися учбові стрільби. Представники румунської армії керували військовими вправами петлюрівців. Командний склад був на повному утриманні румунської державної скарбниці» [Чередниченко, 1978 : 35–36].

У 80-ті рр. XX ст., особливо з початком «перебудови», відбулись певні зміни у висвітленні радянськими істориками еміграційного періоду Збройних сил УНР. Але ці зміни стосувались лише фактологічного боку проблеми. КПРС, проголосивши ще у 70-х рр. XX ст. курс на боротьбу з буржуазними та буржуазно-націоналістичними викривленнями історії СРСР, зокрема і Радянської України, вважала, що ця критика повинна бути предметною і цілеспрямованою. Це змушувало радянських істориків відмовлятися від голих, декларативних висновків, говорити про конкретні факти української історії, і стосовно політики Польщі та Румунії щодо інтернованої на їх території Армії УНР, залучаючи і цитуючи при цьому праці заборонених раніше зарубіжних істориків. Проте, в концептуальному плані, оцінках цієї політики ніяких змін не відбулося. Як приклад – монографія Ю. Гая «З ким і проти кого», що вийшла друком у 1980 р. Як і в попередні роки, намагання уряду УНР в екзилі і його інтернованої Армії продовжити боротьбу за визволення України від більшовицької влади кваліфікувались Ю. Гаєм як «уенерівська псевдосамостійницька політика», яка звузилась до головного завдання – служити реакційній польській та румунській воячині [Гай, 1980 : 23]. «Отже, «самостійна Україна» в польсько-петлюрівському трактуванні була не більше і не менше, як розчленована, підпорядкована «особливим» інтересам буржуазної Польщі буферна «держава», благодатне поле для польського капіталу та плацдарм для дальших авантур проти радянських республік» [Гай, 1980: 24]. Ці ж ідеї всіляко обстоюють й автори інших праць, надрукованих уже в «перебудовчий» період, тобто у 1986–1990 рр. Одна з них – монографія Д. Голінкова «Крах антирадянського підпілля в СРСР». Інтерновані війська УНР характеризуються у ній як «петлюрівське охвістя», «зрадники», «бандити», які були викинуті з української землі її власним народом й існували лише завдяки недружній до Радянської держави позиції деяких прикордонних капіталістичних країн. «Верховоди петлюрівщини, – пише Д. Голінков, – тепер вже із-за кордону намагались викликати антирадянський рух на Україні. Звичайно, ці емігранти були знахідкою для польського та румунського буржуазних урядів, які вели ворожу Радянській державі політику. Ось чому за невелику плату у вигляді «допомоги українській державності» польська та румунська розвідки залучили ватажків петлюрівщини на службу» [Голінков, 1986 : 133–134]. Фактично ці ж ідеї переспівуються в одній з останніх праць періоду горбачовської «перебудови» – монографії П. Білого та П. Дишлевого «Єдність дій на захист завоювань революції», що вийшла друком у 1988 р. У ній уряди Польщі та Румунії характеризуються як реакційні режими, які під впливом США, Англії та Франції перетворили свої країни в опорні бази для нападу на радянські республіки. Одну з ключових ролей у реалізації цієї політики мали відіграти інтерновані у польських та румунських таборах вояки Армії УНР [Белый & Дышлевой, 1988 : 18–19].

Висновки. Отже, незважаючи на значну насиченість фактологічним матеріалом, праці радянських істориків не дали об'єктивного висвітлення еволюції політики урядів Польщі та Румунії щодо інтернованої Армії УНР. Низка чинників, які зумовлювали коливання цієї політики – зміна співвідношення сил між Радянською Росією і капіталістичним світом на міжнародній арені в першій половині 20-х рр. XX ст., міжпартійна боротьба політичних еліт всередині Польщі та Румунії щодо «українського питання», економічна криза, яку переживали обидві країни після завершення руйнівної війни тощо, зовсім не враховувались радянськими авторами. Так званий класовий принцип, якого вони були змушені суворо дотримуватись, зумовлював розгляд цього питання лише в контексті боротьби радянської влади із «світовим імперіалізмом», який у своєму прагненні побороти соціалістичний лад в Радянській державі намагався використати інтерноване українське вояцтво. Факти, що стосувались цієї проблеми, підбирались тенденційно, оцінювались апологетично.

Подяка. Висловлюємо щирі вдячність членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

Белый, П. Ф., & Дышлевой, П. С. (1988). *Единство действий в защиту завоеваний революции. Боевое содружество трудящихся Украины и России в борьбе против кулацкой вооруженной контрреволюции (конец 1920 – 1922)*. Киев: Вища школа, 155 с.

- Вагіна, О. М.** (1999). *Освітня діяльність української еміграції в країнах Європи (1918–1939): автореферат дисертації кандидата історичних наук*: 07.00.01. Запоріжжя: Б.в., 18 с.
- Виздрик, В. С. & Пехів, В. Б.** (2018). Інтерновані частини армії УНР у таборах на території Польщі. *Військово-науковий вісник*, 29, С. 90–100.
- Возняк, С. Г., & Гох, Й. М., & Хвостін, М. П.** (1979). *Кожне слово, кожен крок їх – зрада*. Ужгород: Карпати, 112 с.
- Гай, Ю. І.** (1980). *З ким і проти кого: Ганебний шлях петлюрівщини та її «спадкоємців»*. Київ: Молодь, 223 с.
- Голинов, Д. Л.** (1986). *Крушение антисоветского подполья в СССР (в 2 кн., Кн. 2)*. Москва: Политиздат, 396 с.
- Дмітрієва, Я. А.** (2015). Проблема інтернованих вояків УНР: стан наукової розробки теми в сучасній українській історіографії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 44(2). 200–203.
- Зашкільняк, Л. О.** (2005). Україна між Польщею і Росією: історіографія та суспільна свідомість. *Український історичний журнал*, 5, С. 93–113.
- Калакура, Я.** (2015). Комплекс «совковості» пострадянської історіографії. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 16(2), 163–174.
- Колянчук, О.** (2000). *Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939): автореферат дисертації кандидата історичних наук*: 20.02.22. Львів: Б.в., 20 с.
- Лихолат, А. В.** (1954). *Разгром националистической контрреволюции на Украине (1917 – 1922)*. Москва: Госполитиздат, 655 с.
- Павленко, М. І.** (1999). *Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919 – 1924)*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 352 с.
- Премыслер, И.** (1940). Разгром бандитизма на Украине (1921). *Военно-исторический журнал*, 9, С. 34–44.
- Симоненко, Р. Г.** (1977). *На утриманні реакції: український буржуазний націоналізм – ворог миру і суспільного прогресу* (В. П. Чередниченко, Ред). Київ: Політвидав України, 143 с.
- Советская Украина и Польша**, (1921). *Советская Украина и Польша*. Сборник дипломатических документов и исторических материалов. Харьков: НКВД УССР, 114 с.
- Советская Россия – Украина и Румыния**, (1921). *Советская Россия – Украина и Румыния*. Сборник дипломатических документов и исторических материалов. Харьков, 96 с.
- Срібняк, І. В.** (2000). *Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність*. Київ, 324 с.
- Срібняк, І. В.** (2017a) Табір інтернованих Військ УНР у Пикуличах (Польща) (січень–лютий 1921): умови перебування та моральний стан вояцтва. *Київські історичні студії*, 2, 18–24.
- Срібняк, І. В.** (2017b) Інтерновані вояки Армії УНР у таборі Стшалково, Польща (друга половина 1921 – початок 1922): моральний стан та умови перебування. *Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал*, 2(4), С. 183–196.
- Срібняк, І. В.** (2017c) Табір інтернованих військ УНР у Вадовицях, Польща: умови перебування та моральний стан вояцтва в травні–липні 1921 р. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*, 26, 124–140.
- Срібняк, І. В.** (2017d). Українці в Бессарабії та Румунії, 1921–1923 рр. (Таборове та позатаборове повсякдення інтернованих вояків армії УНР). *Русин*, 3(49), С. 122–133.
- Срібняк, І. В.** (2018a) «Несемо ми хрест ... в терновім вінку колючих дротів...» (інтерновані вояки-українці в таборі Стшалково, Польща, у 1922 – 1923). *Київські історичні студії*, 1, 33–43.
- Срібняк, І. В.** (2018b) Національно-патріотична та спортивно-оздоровча мобілізація вояцтва у таборі інтернованих військ УНР Стшалково (Польща) у 1921–1922 рр.: форми і методи. *Ідеологія і політика*, 2(10), С. 131–146.
- Срібняк, І. В.** (2018c). Табір інтернованих вояків армії УНР в Александрові (Польща) навесні–влітку 1921 р. *Схід*, 4, С. 67–73.
- Срібняк, І. В.** (2018d). Становище вояків-українців групи інтернованих армії УНР у таборах Каліш та Щипіорно (Польща) навесні 1923 року (за архівними документами). *Архіви України*, 4, С. 201–211.
- Трифонов, И. Я.** (1964) *Классы и классовая борьба в СССР в начале НЕПа (1921 – 1923). Ч. 1. Борьба с вооруженной кулацкой контрреволюцией*. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 310 с.
- Футала, В. П.** (2011). *Суспільно-політичне життя українців у міжвоєнній Польщі: історіографія: автореферат дисертації доктора історичних наук*: 07.00.06. Київ: Б.в., 36 с.
- Чередниченко, В.** (1978). *Анатомія зради: Український буржуазний націоналізм – знаряддя антирадянської політики імперіалізму*. Київ: Політвидав України, 334 с.

.....
Шишкин, В. А. (1962). Чехословацко-советские отношения в 1918 – 1925 годах (Г. М. Крылова, Ред.). Москва: Изд-во ИМО, 287 с.

Николай Стопчак

Винницкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

доктор исторических наук, профессор (Украина)

Политика Польши и Румынии относительно интернированной Армии УНР (1921–1924): интерпретации советской историографии

Аннотация. Целью статьи является комплексный анализ литературы советского периода, касающейся политики руководства Польши и Румынии относительно интернированной в лагерях этих стран Армии Украинской Народной Республики. **Методологическую основу** исследования составляют принципы историзма, объективности, системности и преемственности, которые предусматривают выявление и всестороннее изучение совокупности источников с учетом исторического контекста их формирования. При решении поставленных задач использованы общенаучные и специальные методы исследования: историографического анализа и синтеза, историко-сравнительный, хронологический, ретроспективный. **Научная новизна** работы заключается в том, что в ней на основе комплексного подхода проанализировано состояние изучения в советской историографии политики руководства Польши и Румынии в течение 1921 – 1924 гг. относительно интернированной Армии УНР, выяснены концептуальные подходы и приемы, которые использовались советскими историками для реконструкции этой политики. **Выводы.** Анализ работ советских историков показал, что они крайне необъективно освещали мотивы, которыми руководствовались Польша и Румыния, предоставляя убежище интернированным украинским воинам. Эти страны определялись как сателлиты крупных империалистических государств, зависимые от них в финансово-экономическом и военно-политическом плане, которые использовались в качестве опорных баз политического бандитизма. Несмотря на значительную насыщенность фактологическим материалом, в работах советских историков отсутствует объективный анализ эволюции политики правительственных кругов Польши и Румынии относительно интернированной Армии УНР. Так называемый классовый принцип, которого они были вынуждены строго придерживаться, предопределял рассмотрение этого вопроса лишь в контексте борьбы советской власти с «мировым империализмом», который в своем стремлении ликвидировать социалистический строй в Советском государстве пытался использовать интернированных украинских воинов. Факты, касающиеся данной проблемы, подбирались советскими историками тенденциозно, оценивались апологетично. Ряд аспектов данной проблемы вообще очутились вне поля их зрения.

Ключевые слова: правительства Польши и Румынии, советская историография, историографический процесс, интернированная Армия УНР, украинская военная эмиграция.

Mykola Stopchak

Vinnitsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics,

Dr (History), Professor (Ukraine)

Poland and Romania's policy on the UNR Internee Army (1921–1924): interpretations of Soviet historiography

Abstract. The purpose of the article is to comprehensively analyze the literature of the Soviet period regarding the policies of the leadership of Poland and Romania regarding the internment of the Ukrainian People's Republic in the camps of these countries. **The methodological basis of the study** is the principles of historicism, objectivity, systemicity and continuity, which provide for the identification and comprehensive study of the source array, taking into account the historical context of its formation. In solving these tasks, we use general scientific and special methods of research: historiographic analysis and synthesis, historical comparative, chronological, retrospective, etc. **The scientific novelty** of the work is that it analyzed the state of study in the Soviet historiography of the policy of the leadership of Poland and Romania during the years 1921 – 1924 concerning the interned UNR Army, clarifies the conceptual approaches and techniques used by Soviet historians for reconstruction of this policy. **Conclusions.** An analysis of the writings of Soviet historians has revealed that they have extremely biased the motives behind Poland and Romania, providing shelter

to interned Ukrainian soldiers. These countries were defined as the satellites of the great imperialist powers, dependent on them in financial, economic and military-political terms, which were used as the mainstay of political banditry. Despite the factual material's richness, the works of Soviet historians did not provide an objective account of the evolution of the policy of the Polish and Romanian government circles regarding the interned UNR Army. The so-called class principle, which they were forced to strictly adhere to, required consideration of this issue only in the context of the struggle of Soviet power against "world imperialism", which in its attempt to defeat the socialist system in the Soviet state tried to use the internmental Ukrainian army. The facts concerning this problem were tendered by Soviet historians, apologetically evaluated. A number of aspects of this problem in general were out of their attention.

Key words: Polish and Romanian governments, Soviet historiography, historiographical process, UNR Army internment, Ukrainian military emigration.

References:

- Belyiy, P. F., & Dyishlevoy, P. S.** (1988). *Edinstvo deystviy v zaschitu zavoevaniy revolyutsii. Boevoye sodrujestvo trudyaschihsya Ukrainy i Rossii v borbe protiv kulatskoy vooruzhennoy kontrrevolyutsii (konets 1920 – 1922)* [The unity of action in defense of the gains of the revolution. The combat community of the working people of Ukraine and Russia in the fight against the kulak armed counter-revolution (late 1920 – 1922)]. Kiev: Vischa shkola, 155 s. [in Russian].
- Cherednychenko, V.** (1978). *Anatomiia zrady: Ukrainskyi burzhuaiznyi natsionalizm – znariaddia antyradianskoi polityky imperializmu* [Anatomy of betrayal: Ukrainian bourgeois nationalism – an instrument of anti-Soviet policy of imperialism]. Kyiv: Polityvdav Ukrainy, 334 s. [in Ukrainian].
- Dmitrieva, Ya. A.** (2015). Problema internovanykh voiakiv UNR: stan naukovo rozrobky temy v suchasni ukrainskii istoriografii [The problem of interned UNR soldiers: the state of scientific development of the topic in contemporary Ukrainian historiography]. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Scientific works of the History Faculty of Zaporizhzhya National University*, 44(2), 200–203. [in Ukrainian].
- Futala, V. P.** (2011). *Suspilno-politychne zhyttia ukraintsev u mizhvoiennii Polshchi* [Socio-political life of Ukrainians in interwar Poland: historiography] (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv. [in Ukrainian].
- Golinkov, D. L.** (1986). *Krushenie antisovetskogo podpolya v SSSR* [The collapse of the anti-Soviet underground in the USSR]. (Book 2). Moskva: Politizdat, 396 s. [in Russian].
- Hai, Yu. I.** (1980). *Z kym i proty koho: Hanebnyi shliakh petliurivshchyny ta yii «spadkoiemtsiv»* [With whom and against whom: The shameful path of the Petliur region and its "heirs"]. Kyiv: Molod, 223 s. [in Ukrainian].
- Kalakura, Ya.** (2015). Kompleks «sovkovosti» postradianskoi istoriografii [Complex of "sovietism" of post-Soviet historiography]. *Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Seriya: Istorii, mizhnarodni vidnosyny – Ukraine – Europe – World. International collection of scientific works. Series: History, International Relations*, 16(2), 163–174. [in Ukrainian].
- Kolianchuk, O.** (2000). *Ukrainska viiskova emigratsiia u Polshchi (1920–1939)* [Ukrainian Military Emigration to Poland (1920–1939)] (Extended abstract of Candidate's thesis). Lviv. [in Ukrainian].
- Liholat, A. V.** (1954). *Razgrom natsionalisticheskoy kontrrevolyutsii na Ukraine (1917 – 1922)* [The defeat of the nationalist counter-revolution in Ukraine (1917 – 1922)]. Moskva: Gospolitizdat, 655 s. [in Russian].
- Pavlenko, M. I.** (1999). *Ukrainski viiskovopoloneni y internovani u taborakh Polshchi, Chekhoslovachchyny ta Rumunii: stavlennia vlady i umovy perebuvannia (1919 – 1924)* [Ukrainian prisoners of war and internment in the camps of Poland, Czechoslovakia and Romania: power relations and conditions of stay (1919 – 1924)]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 352 s. [in Ukrainian].
- Premyisl, I.** (1940). Razgrom banditizma na Ukraine (1921). [The defeat of banditry in Ukraine (1921)]. *Voenno-istoricheskii jurnal – Military History Journal*, 9, 34–44. [in Russian].
- Shishkin, V. A.** (1962). *Chehoslovatsko-sovetskie otnosheniya v 1918 – 1925 godah* [Czechoslovak-Soviet relations in 1918 – 1925] (G. M. Krylova, Ed.). Moskva: Izd-vo IMO, 287 s. [in Russian].
- Sovetskaya Ukraina i Polsha**, (1921). *Sovetskaya Ukraina i Polsha. Sbornik diplomaticheskikh dokumentov i istoricheskikh materialov* [Soviet Ukraine and Poland. Collection of diplomatic documents and historical materials]. Harkov: NKID USSR, 114 s. [in Russian].
- Sovetskaya Rossiya – Ukraina i Rumiiniya**, (1921) *Sovetskaya Rossiya – Ukraina i Rumiiniya. Sbornik diplomaticheskikh dokumentov i istoricheskikh materialov* [Soviet Russia – Ukraine and Romania. Collection of diplomatic documents and historical materials]. Harkov, 96 s. [in Russian].
- Sribniak I. V.** (2000). *Ukraiintsi na chuzhyni. Poloneni ta internovani voiaky ukraiintsi v krainakh Tsentralnoi ta Pivdenno-Skhidnoi Yevropy: stanovyshche, orhanizatsiia, kulturno-prosvitnytska diialnist*

[Ukrainians abroad. Captive and interned Ukrainian soldiers in Central and Southeastern Europe: situation, organization, cultural and educational activities]. Kyiv, 324 s. [in Ukrainian].

Sribniak, I. V. (2017a) Tabir internovanykh Viisk UNR u Pykulychakh (Polshcha) (sichen–liutyi 1921): umovy perebuvannia ta moralnyi stan voiatstva [UNR Army Internment Camp in Pikulichy (Poland) (January – February 1921): conditions of stay and morale of hostilities.]. *Kyivski istorychni studii – Kyiv History Studios*, 2, 18–24. [in Ukrainian].

Sribniak, I. V. (2017b) Internovani voiakky Armii UNR u tabori Stshalkovo, Polshcha (druha polovyna 1921 – pochatok 1922): moralnyi stan ta umovy perebuvannia [UNR Army soldiers interned at Strzalkowo Camp, Poland (second half 1921 – early 1922): moral status and conditions of stay]. *Problemy vsesvitnoi istorii: naukovyi zhurnal – The Problems of World History: A Scientific Journal*, 2(4), 183–196. [in Ukrainian].

Sribniak, I. V. (2017c) Tabir internovanykh viisk UNR u Vadovytsiakh, Polshcha: umovy perebuvannia ta moralnyi stan voiatstva v travni–lypni 1921 r. [UNR Internment Camp in Wadowice, Poland: conditions of stay and morale of the military in May – July 1921]. *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky – Ukraine's international relations: scientific research and findings*, 26, 124–140. [in Ukrainian].

Sribniak, I. V. (2017d). Ukraintsi v Bessarabii ta Rumunii, 1921–1923 rr. (Taborove ta pozataborove povsiakdennia internovanykh voiakiv armii UNR) [Ukrainians in Bessarabia and Romania, 1921–1923. (The camp and off-field routine of the interned soldiers of the UNR Army)]. *Rusyn – Rusyn*, 3(49), 122–133. [in Ukrainian].

Sribniak, I. V. (2018a) «Nesemo my khrest ... v ternovim vinku koliuchykh drodiv...» (internovani voiakky-ukraintsi v tabori Stshalkovo, Polshcha, u 1922 – 1923) [«We carry the cross ... in a thorny wreath of barbed wires ...» (interned Ukrainian soldiers in the Strzalkowo camp, Poland, 1922 – 1923)]. *Kyivski istorychni studii – Kyiv History Studios*, 1, 33–43. [in Ukrainian].

Sribniak, I. V. (2018b) Natsionalno-patriotychna ta sportyvno-ozdorovcha mobilizatsiia voiatstva u tabori internovanykh viisk UNR Stshalkovo (Polshcha) u 1921–1922 rr.: formy i metody [National-patriotic and sports-health mobilization of the army in the UNR internment camp in Strzalkow (Poland) in 1921–1922: forms and methods]. *Ideolohiia i polityka – Ideology and Politics*, 2(10), 131–146. [in Ukrainian].

Sribniak, I. V. (2018c). Tabir internovanykh voiakiv armii UNR v Aleksandrovi (Polshcha) navesni–vlietku 1921 r. [UNR Army internment camp in Alexandrov (Poland) in spring–summer 1921]. *Skhid – East*, 4, 67–73. [in Ukrainian].

Sribniak, I. V. (2018d). Stanovyshche voiakiv-ukraintsiiv hrupy internovanykh armii UNR u taborakh Kalish ta Shchypiorno (Polshcha) navesni 1923 roku (za arkhivnymi dokumentamy) [The position of the Ukrainian soldiers of the UNR Army Internment Group in the Kalisz and Szczypiorno (Poland) camps in the spring of 1923 (according to archival documents)]. *Arkhivy Ukrainy – Archives of Ukraine*, 4, 201–211. [in Ukrainian].

Symonenko, R. H. (1977). *Na utrymanni reaktsii: ukrainskyi burzhuaznyi natsionalizm – voroh myru i suspilnoho prohresu* [Holding Reaction: Ukrainian bourgeois nationalism is the enemy of peace and social progress] (VP Cherednichenko, Ed.). Kyiv: Polityvydav Ukrainy, 143 s. [in Ukrainian].

Trifonov, I. YA. (1964). *Klassyi i klassovaya borba v SSSR v nachale NEPa (1921 – 1923). CH. 1. Borba s voorujennoy kulatskoy kontrrevolyutsiei* [Classes and the class struggle in the USSR at the beginning of the NEP (1921 – 1923). Part 1. The fight against the armed kulak counter-revolution]. Leningrad: Izd-vo LGU, 310 s. [in Russian].

Vahina, O. M. (1999). *Osvitnia diialnist ukrainskoi emihratsii v krainakh Yevropy (1918–1939)* [Educational activity of Ukrainian emigration in the countries of Europe (1918–1939)] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

Vozniak, S. H., & Hoky, Y. M., & Khvostin, M. P. (1979). *Kozhne slovo, kozhen krok yikh – zrada* [Every word, every step of them is treason]. Uzhhorod: Karpaty, 112 s. [in Ukrainian].

Vyzdryk, V. S. & Pekhiv, V. B. (2018). Internovani chastyny armii UNR u taborakh na terytorii Polshchi [Interned units of the UNR army in camps in Poland]. *Viiskovo-naukovyi visnyk – Military Scientific Bulletin*, 29, 90–100. [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. O. (2005). Ukraina mizh Polshcheiu i Rosiieiu: istoriografiia ta suspilna svidomist [Ukraine between Poland and Russia: Historiography and Public Consciousness]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 5, 93–113. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 04.01.2020 р.

Статтю рекомендовано до друку 13.02.2020 р.